

ARAŞTIRMANIN NASIL BİR İNSAN ETKİNLİĞİ OLDUĞUNU BİLİYOR MUYUZ?

Ahmet İnam

BİZ ARAŞTIRMACILAR, neyi araştırdığımızı biliyor muyuz? Neyi araştırdığımızı bilerek mi araştırıyoruz bilmeyerek mi? Neyi araştırdığımızı bilsek, araştırmaya gerek kalır mıydı?

Her araştırmacı, araştırdığı, bulmaya, öğrenmeye, keşfetmeye, icat etmeye çalıştığı şey hakkında bir ön-düşünceye sahiptir. Çalışmasının hedefleri içinde neyi bulabileceğini tahmin eder. Bir hesaplamamanın sonucunu, bir modellemenin yapısını, bir deney düzenine nasıl kurulacağını ya da hazırladığı anketin sonuçlarını, toplamaya uğraştığı belgelerin onu nasıl bir sonuca ulaştıracağını öngörür.

*Belli bir bilim dalında,
araştırmacılar
neyi araştırdıklarını
biliyorlar mı?*

Nedir böylesi bir öngörüü uyandıran onda? İçinde bulunduğu araştırma ortamı... Araştırmacının araştırma öncesi bilgileri, görgüsü, umutları... İçinde yer aldığı araştırmacılar topluluğunun yapısı, değerleri, araştırmacıya sağlanan olanaklar...

Bir araştırma kurumundayız; Ustamız, hocamız, şefimiz, müdürümüz... araştırmacının başındaki yönetici, adına her ne diyorsak, bize araştırmamız için bir sorun, bir konu verebilir. Belki bu süreçte yararlanacağımız kaynakları da söyleyebilir; belki de bu kaynakları araştırmamız gerekebilir. Bilgimize, becerimize, yeteneğimize göre, uğraşır, araştırırız. Niçin? Bize öyle söylenmiştir... Sorunu biz bulmadık. Sorun bize verilmiştir. Neden? Araştırmacı olarak bilmemiz gerekir mi, neyi, neden araştırdığımızı? Görevimiz araştırmaktır. Hakkını vererek araştırmak... Ama araştırmacının niçinini, hangi bütünün nasıl bir parçası olduğunu araştırır mıyız? Çoğu zaman hayır!

Siz de araştırmayı araştırmayanlardan mısınız? Peki ama, araştırmayı araştırmak değil ki görevimiz. Bu ikisi tümüyle ayrı etkinler değil mi? Yöneticimiz neyi söylüyorsa onu yaparız: "Şu denklemin nasıl çözüleceğini araştır." "Şu alayımın şu sıcaklıklar arasında şu basınçta dayanıklılığını araştır.", "Nasıl daha güçlü duruma getirilebileceğini düşün." Ama niçin? Niçinini yönetici bilir... Araştırmamızın hangi büyük projenin parçası olduğunu o bilir. Belki o da bilmez... Ona da daha "üst" bir yönetici talimat vermiştir.

Talimatla araştırma sorunlarını araştıranlar neyi araştırdıklarını bilirler mi? Bilmeleri gerekir mi? Bilseler ne olur? Bilmeseler ne kazanırlar, ne yitirirler?

Nasıl Araştırıyoruz?

Diyebilirsiniz ki, bazı araştırmalar karmaşık örgütlenmeler gerektirir. Bu örgütlenmeler içinde her birimin ayrı görevi vardır. Her birim kendi görevini yerine getirmelidir. Daha fazlasına karışmamalıdır.

Soruyorum: Birçok sanayi kuruluşunda, araştırma kurumunda yürütülen bu tutum verimliliği artırmak için midir? Yoksa, uzmanlaşmanın kaçınılmaz bir sonucu mudur? Yoksa gizli bir el, bu tür örgütlerde çalışanlar bir şeyler araştırırken, onların farkına varmadıkları başka şeylerin peşinde midir? Araştırmacı bilmeden kullanılmakta mıdır?

Bilim tarihine bakalım: Belli bir bilim dalında araştırmacılar neyi araştırdıklarını biliyorlar mıydı? A'yı aradıklarını zannederken aslında B'yi mi arıyorlardı?

*Araştırmaları araştırmak,
sorgulamak lüks olmamalı!*

*Araştırmanın evresnel boyutlarını,
uluslararası niteliğini yadsıamak,
doğru değil...*

*Hangi bütünün parçası olduğumuzu
irdelemek, neyi araştırdığımızı
bütünsel çerçeveye oturtarak
yorumlayıp anlamaya çalışmak da
yanlış değil....*

Körü körüne araştırmanın tehlikesini unutmayalım... Geniş açıdan bakarak, durup, düşünelim: Üniversitemizde ve araştırma kurumlarımızda yürütülen araştırmaların kaçını kendimiz, neden araştırdığımızı planlayarak saptadık? Kaçının günün modası olduğu için peşindeyiz? Araştırmalarımızı araştırmak bir lüks olmamalı! Bir araştırma, politika, bilim politikası için bilim ve araştırma ahlaki için önemlidir.

Bir düşsel ülke düşünün ki, orada çok sayıda araştırmacı yüzlerce araştırma konusu üzerinde harıl harıl çalışıyor. "Ne "bilimsel" ülke!" dermişiniz bu ülkeye? Eğer bu araştırma konuları dışarıdan bir yerlerden veriliyorsa; hele hele bu ülke araştırmacıları, bu konuları sadece dışarıdan sorunları saptayan kaynak ülkelerdeki insanlardan "afe-rin" almak için yapıyorlarsa?

Araştırmaları araştırmak, sorgulamak lüks olmamalı! Araştırmanın evresnel boyutlarını, uluslararası niteliğini yadsıamak, doğru değil... Anıa hangi bütünün parçası olduğumuzu irdelemek ve neyi araştırdığımızı bütünsel bir çerçeveye oturtarak yorumlayıp anlamaya çalışmak da, yanlış değil....

Araştırma adı verilen uğraşlar vardır: Gidip kaptarlardan, dergilerden bilgiler derler, sorunu aydınlatırsınız. Verileriniz hazırdır. Size düşen, ayrı ayrı duran parçaları bir araya getirerek bütünlük sağlamaktır. Okullarda öğretmenlerin verdiği araştırma ödevlerinde, kimi yüksek lisans, doktora çalışmalarında olduğu gibi... Derleyip bir bütün oluşturma çalışmalarında bunlar... Elbette değerlidirler, gereğince yapılmışlarsa... Daha önce kimsenin dikkat etmediği, aklına getirmediği bir sorunun çözümü için, araştırma alanının gerektirdiği yöntemleri kullanarak, bu yöntemler işlemezse, onları irdeleyerek, yeniden geliştiriyorsa... Bu alanda yapılmış, yapılmakta olan çalışmalarla etkileşim halinde ise...

Bu tür araştırmalar, araştırma öncesi beklentilerimizi değiştiremeyebilir. Alandaki diğer araştırmalarla uyum içinde olabilir. Bunlar önceki savınızı bir anlamda doğrulamak, pekiştirmek içindir. Bir anlamda huzur veren araştırmalardır.

Bilim tarihinden öğrendiğimize göre, bir de araştırmamız, daha önce aklımıza gelmeyen sorunlar çıkarabilir karşımıza... Bulduğumuz sonuçlar o alanda kabul görmüş bilgilerle çatışabilir. Burada yolunda gitmeyen, bizi hayal kırıklığına uğratanın ne olduğunu sorarız. Belki tam bu noktada bilimsel yüreklilik söz konusudur: Araştırmamızı yeniden gözden geçirir, meslektaşlarımızın da yardımını isteriz. Otoritelere sorular sorarız. Yolumuzda hatamız olmadığını görürsek, sonucu otoriteler kabul etmediği için bir köşeye koyar, unutmaya çalışır mıyız? Yoksa ısrar eder miyiz yolumuzda?

Her araştırmacının başına gelmesi de böyle bir durum üzerinde düşünülmelidir. Şimdi tıpkı "neyi araştırıyoruz?" sorusuna yanıt ararken karşılaştığımız güçlüğe benzer bir güçle karşı karşıyayız... Araştırma ahlaki iş başındadır yine: Araştırmanın araştırmasını yapacak mıyız? Bilimsel topluluğun kurallarına gözü kapalı uyacak, ses çıkarmadan yaptığımız aykırı araştırmadan vaz mı geçeceğiz? Yoksa gidebildiğimiz kadar araştırmamızı bütünlüğe, neden daha önce bilim adamları topluluğunda kabul görmüş bilgilerle çeliştiğini anlamaya çalışacak mıyız? Bu yolumuzda yapayalnız kalacağımızı bile bile cesaretle yürümeyi sürdüreceğiz miyiz? Ödünlere verecek miyiz?

Aykırı araştırma örneği, veri toplayarak bütünlük kurmaya çalışan araştırma tiplerinin dışında da çıkabilir karşımıza...

Öyle araştırmalar vardır ki, nesnesini kendisi yaratır. Hatta araştırma alanını da... Fizikte, astronomide, biyolojide, genetikte, daha önce farkına varmadığımız nesnelere keşfedebiliriz. Bir parçacık, yeni bir gök cismi, hücre yapısında yeni bir madde... Ya da bilinen bir yapıyı araştırırken bi-

linmeyen yapıları farkedebiliriz. Bulduklarımız beklentilerimiz içindeyse, beklentilerimiz de daha önce bilim topluluğu tarafından kabul görmüşse, bir sorun çıkmaz karşımıza... Üstelik ünleniriz, ödüller alırız.

***Araştırmanın,
aile içinde çocukluğumuzdan
başlayarak öğrenilecek, kavranacak,
duyulacak bir atmosfere gerek
duyduğunu unutmayalım:
Araştırma atmosferi... Araştırma ruhu,
araştırmacı kafa, bir çırpıda, okullarda,
kurumlarda ediniliveren, kazanıliveren
özellikler değildir.***

Yaptığımız araştırma, araştırmayı yürütmek için oluşturduğumuz kuramsal çerçeveye, araştırmacılar topluluğuna aykırı gelirse, yine yukarıda anlattığıma benzer bir durumla karşı karşıyayız demektir. Direnecek miyiz? Vazgeçecek miyiz? (Ama bu soruyu sistemimizin hatasız olduğuna

iyice emin olduktan sonra sormamız gerekir!) Unutmayalım; bilim adamları hep otoritelerin dediklerini izlemiş olsalardı, bilimde değişimden, zenginlikten söz edebilir miydik?

Araştırmayı Araştırma!

Araştırmanın karşımıza çıkardığı sorunlardan birkaçı üzerinde durduk yalnızca... Araştırmanın, içinde bulunduğumuz kültüre, topluma yararlı olabilmesi için, genel çizgileri içinde araştırmayı, araştırmanın gerekli olduğunu bir kez daha vurgulamak isterim. Burada diyebilirsiniz ki; "Her araştırmanın kendi koşulları ve kuralları vardır. Her araştırmacı, araştırmacı adını hak etmişse, araştırmasını nasıl yapacağını zaten bilir; araştırmayı, araştırma konusu edinmenin ne yararı vardır ki? Şimdi, araştırmacı, araştırmasını bırakıp da, araştırmayı nasıl yaptığını, neyi nasıl araştırdığını mı düşünüsün?"

Araştırmanın, aile içinde çocukluğumuzdan başlayarak öğrenilecek, kavranacak, duyulacak bir atmosfere gerek duyduğunu unutmayalım: Araştırma atmosferi... Araştırma ruhu, araştırmacı kafa, bir çırpıda, okullarda, kurumlarda ediniliveren, kazanıliveren özellikler değildir. Merak, sorgulama, verilen bilgileri irdelenmeden, eleştirmeden kabul etmeme gibi tutumların, kültürümüzün içine sinmesi, araştırmaya heyecanının, sürekli olarak diri tutulması, araştırmacıların desteklenip, yöreklendirmesi, yaşadığımız hayatın beşikten mezara uzanan bir parçası olmalıdır.

Araştırmayı araştırmazsak, basma kalıp çalışmalarına, bilmece çözelere, "alıştırmalara", araştırma gibi bakma kolaylığına kapılabiliriz. Kurgusu yanlış kurulduğu, konusu irdelenmeden kabul edildiği için, hiçbir şey araştırmayan, ama ciddi araştırma görüntüsü taşıyan araştırmaların tuzağına düşebiliriz.

Bir de, özellikle toplumsal bilim alanlarında yazılmış araştırma el kitapları var ki, bu kitapları yazarların çoğunun araştırmayı hiç de kendi gözleriyle araştırmadıklarını kolayca anlıyoruz. Bir takım kitaplardan alınan basma kalıp görüşlerin, felsefi bir gözle irdelenmeden aktarılması, hangi araştırmacıya araştırma üzerinde bir fikir verebilir ki?

Ülkemizin araştırmayı araştıracak çalışanlara şiddetle gereksindiği günlerdeyiz...